

NAHİV ÖĞRETİMİNDE KUR'ÂN ÂYETLERİNDEN YARARLANMA YÖNTEMİ: ADED-MA'DÛD ÖRNEĞİ¹

THE METHOD OF UTILİZİNG THE VERSES OF THE QUR'AN İN NAHİV TEACHİNG: SAMPLE OF NUMBER AND MODİFİERS

ÖZET

Kur'ân, kendisine indirilen peygamberin ve ilk muhatap aldığı toplumun konuştuğu dil olan Arapça bir lisan ile nazil olmuştur. Yüce Allah, son peygambere vahiy yolu ile ilettiği ilahi mesajı aynı şekilde Kur'ân'da ifade buyurduğu gibi anlaşılın ve ibret alınsın diye Arapça olarak indirmiştir. Kur'ân-ı Kerim, Arapçayı son derece sağlam ve mükemmel bir şekilde kullandığı gibi bir benzerinin getirilemeyeceği noktasında bütün insanlara ve cinslere karşı meydan okumuştur.

Arap dilinde kelimelerin birbiri ile olan ilişkisi ve cümle içerisindeki konumuna göre irab şekilleri değişmektedir. Kelimelerin cümle içerisindeki konumlarına göre aldıkları irab şekilleriyle ilgilenen ilim de nahiv ilmidir. Nahiv alimleri diğer pek çok gramer konusunda olduğu gibi nahiv kaidelerini örnekendirirken de Kur'ân âyetlerinden yararlanmışlardır. Zira bu anlamda Kur'an bize en sağlam ve en doğru bilgileri veren çok önemli bir referans kaynağı olmuştur.

Bütün dillerde olduğu gibi Arap dilinde de sayılar oldukça önemli bir yere sahiptir. Mesajını ilk muhataplarına Arap dili ile ileten Kur'ân-ı Kerim'de de bu dilin önemli bir kısmını oluşturan sayılara bol miktarda rastlamak mümkündür. Arap dilinin birçok gramer meselesinde dilciler arasında çeşitli ihtilaflar ve tartışmalar çıkmış olmasına rağmen sayılarla ilgili hem Kur'ân âyetlerinde hem dil âlimleri arasında kayda değer bir ayrılığın olmaması son derece dikkat çekicidir. Kur'ân metnini bir gramer kitabı gibi kabul edip ondan gramer kurallarını çıkarmaya çalışmak doğru bir tutum değildir. Ancak nahiv öğretiminde bazı gramer kaidelerinin örnekendirilmesinde Kur'ân âyetlerinden yararlanmak isabetli bir yaklaşım olabilir. Zira birtakım karmaşık kaide ve kuralların bir veya birkaç âyet ezberletmek suretiyle öğretilmesi, yabancı dil öğretiminde daha pratik ve daha etkili bir yöntem olabilir.

Bu çalışmada, başlangıçta oldukça karmaşık gibi görünen aded ve ma'dûd konusunu etkin bir şekilde öğretmeyi hedefleyen ve nahiv öğretiminde kolaylıkla tatbik edilebilen bir metot üzerinde durulmuştur. Söz konusu metotta sayılar konusu, Kur'ân'dan seçilen âyet örnekleriyle anlatılmıştır. Her ne kadar tüm sayılar için Kur'ân'da örnek bulunmuyor olsa da en azından sayı türlerinin her biri için bir veya birkaç örnek bulunmak mümkündür. Seçilecek âyet örneklerine kıyas edilerek bütün sayılar sistemli bir şekilde öğretilir. Bu sayede ilk etapta oldukça karmaşık ve zor gibi görünen aded ve ma'dûd konusunun daha kolay ve daha kalıcı bir şekilde öğretilmesi sağlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Arap dili ve belagati, nahiv, Kur'ân, sayılar, aded-ma'dûd.

ABSTRACT

The Qur'an was sent down with an Arabic speech, which is the prophet's language sent to him and his first collocutors. Almighty Allah sent the divine message He revealed to the last Prophet in the Arabic language so that it could be understood and thought about, as for the fact that He revealed in the Qur'an. The Qur'an has used the Arabic language in the soundest and most perfect way, and has defied all people and jinn to the point that nothing can be made like it.

The irab's forms change in terms of the relationship between the words in the Arabic language and their position in the sentence. The science dealing with the forms of irab which words take place according to their position in the sentence is also the science of syntax (nahw). As there are in many other grammatical subjects, nahw scholars also benefited from the Qur'an's verses while they were exemplifying nahw rules. Because in this respect, the Qur'an has been a very important reference source giving us the most reliable and accurate information.

As there are in every language, numbers also have an important place in Arabic language. Also, the Qur'an which conveys its message to its collocutors as Arabic in the Qur'an (the Holy Book), the numbers constituting an important part of this language prevail in large numbers. Even though there are some disagreements among linguists on many grammatical subjects of Arabic language, it is a remarkable subject that there is no disagreement between the linguists and the Qur'an about numbers. It is not a right approach to see the Qur'an like a grammar

¹ Bu çalışma; 2-4 Mayıs 2021 tarihinde Nahçıvan Üniversitesi'nde düzenlenen *Al-Farabi 9th International Conference on Social Sciences* isimli uluslararası konferansta yazar tarafından sunulan ve tam metin kitabında yayımlanan "Arapçada Bazı Nahiv Konularının Öğretilmesinde Kur'ân Ayetlerinden Yararlanma Metodu: 'Aded-Ma'dûd Örneği'" başlıklı bildirinin geliştirilerek makaleye dönüştürülmüş halidir.

book and to remove the syntax rules from it. Nevertheless, it is an incisive method to make use of the verses to exemplify some grammar subjects in nahw teaching. Because teaching some complicated rules by committing memory one or more verses can provide a faster and more permanent learning.

In this study, a method that can be easily applied in teaching Arabic to foreigners and aims to effectively teach the subject of numbers and modifiers which seems to be quite complex at the beginning, is emphasized. In the aforementioned method, the subject numbers and modifiers is explained through the examples of verses brought from the Qur'an. Although it is not possible to find examples for all numbers in the Qur'an, it is possible to find at least one or several examples of each number type. All numbers can be taught in a systematic way by comparing these verse examples to be selected. In this way, the subject of number and modifiers, which seems to be quite complex and difficult at first, can be taught in an easier and more permanent way.

Keywords: Arabic language and literature, nahiv, Quran, numbers, number and modifiers.

Giriş

Yüce Allah her kavme kendi lisanıyla hitap etmiştir. Son peygamberin dili ve içerisinde yetiştiği toplumun konuştuğu dil Arapça olduğu için yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'i bu dille indirmiştir. Yüce Allah, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) vahiy yolu ile gönderdiği ilahi mesajı; anlaşılın, alledilsin, tefekkür edilsin veya ibret alınsın diye ilk muhataplarının idrak edebilecekleri bir lisan ile göndermiştir (Yûsuf, 12/2; Zuhuf, 43/3). İlahi bir hitab olan Kur'ân, mesajını muhataplarına iletirken Arap dilinin ulaşabileceği en mükemmel seviyedeki dil ve üslubu kullanmıştır (Yûsuf, 12/2; Nahl, 16/103; Şuarâ, 26/195) Aynı zamanda Kur'ân, bir benzerini getrimeleri hususunda bütün ins ve cin topluluğuna çağrıda bulunmuş ve onları bu meydan okuma karşısında aciz bırakmıştır (Yûsuf 10/38; İsrâ, 17/88).

Arapçanın muhafaza edilmesinde ve gramer kurallarının belirlenip sistematik bir şekilde tedvin edilmesinde Kur'ân'ın büyük bir katkısı olmuştur. Hatta ilk dönem Arap dili gramer çalışmaları yine Kur'ân'ın anlaşılmasına yönelik başlatılan çalışmaların birer ürünü olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür (Cengiz, 2021: 279,280). Dil ve gramer çalışmaları sırasında Arap dilindeki birçok gramer kuralının belirlenip ortaya konmasında Kur'ân metni oldukça önemli bir referans kaynağı olarak görülmüştür (Dereli, 2012: 32).

Arap dili gramer çalışmalarının başladığı ilk dönemlerden itibaren yazılan pek çok gramer kitabında dil âlimleri sarf, nahiv ve belağat konularına dair görüşlerini Kur'ân ile istişhâd ederek temellendirmiş ve yine aynı yöntemle muarızlarının görüşlerine karşı itirazlar geliştirmiş veya onların görüşlerini çürütmeye çalışmışlardır. Bu açıdan Kur'ân, gramer kaidelerinin dayandığı en sağlam referans kaynağı olarak konumlanmıştır. Ne var ki, Kur'ân'ı bir gramer kitabı gibi görmek veya Arapçanın nahiv kurallarını onda aramaya kalkışmak isabetli bir yaklaşım olmayacaktır. Öyle ki, ilk dönem dilcileri de Kur'ân'a bu şekilde bakmamış ve gramer konularının tespitinde Kur'ân âyetlerini en sağlam istişhâd unsuru olarak kabul etmiş olmalarına rağmen grameri salt onun üzerinden tespit etmeyi tercih etmemişlerdir. Hatta ilk dönem dilcileri, istişhâd unsurları arasından en sağlam referans kaynağı olarak Kur'ân'ı kabul etmelerine rağmen en fazla istişhâd ettikleri kaynak Arap şiiri olmuştur (Cengiz, 2018: 216). Zira Arap dilini oluşturan Kur'ân dışında başka unsurlar olduğu gibi bütün nahiv kaidelerini Kur'ân'da bulmak da mümkün değildir. Dolayısıyla salt Kur'ân ile sınırlı bir gramer tespitine gitmek Arap dilinin sınırlarını daraltmaya sebebiyet verebilir.²

Bunun yanı sıra dilciler "Kur'ân nahvi" diye bir olguyu tartışmışlardır. Bu anlamda Kur'ân nahvinin mahiyeti iki temel esasa dayandırılmıştır. Birincisi dilcilerin de kabul edip benimsedikleri gramer kaideleri; ikincisi ise yerleşik Arap dili kurallarına uymayan ve dilcilerin genellikle te'vîl yoluna gittiği Kur'ânî kullanım. Dilciler bu ikinci kısmı genellikle izah etmeye

² Fadıl Salih es-Samarrâî'nin ilgili görüşü için bk. <https://www.dd-sunnah.net/forum/showthread.php?t=117649> (Erişim tarihi: 26.04.2021).

veya dolaylı olarak nahiv kaideleri için referans almamaya çalışmışlardır (Ensâri, 2010: 289-290).

Kur'ân nahvinde mevcut nahiv kaidelerine uymayan yapıların varlığı Arap dilinin kapsamı, sahip olduğu zengin lehçe ve söz varlığı ile dayandığı köklü geçmiş gibi faktörlere bağlı olarak izah edilebilmektedir. Ancak bunun bilincinde olmayıp yerleşik gramer kaidelerini Kur'ân'dan çıkarmaya çalışmak, bazı oryantalistlerin "Kur'ân'da gramer hatası vardır." şeklindeki iddia ve yanlışlarına benzer bir hataya sevkedebilir (Rafîqu'l-Haqq & Newton, 2021).³

Sayılar konusunda ise Kur'ân nahvi ile dilcilerin kabul edip tedvin ettikleri kaideler arasında bir aykırılık bulunmamaktadır. Bu nedenle nahiv kaidelerini tümüyle Kur'ân metninde aramak yerine başta sayılar konusu olmak üzere bazı gramer kurallarının öğretilmesinde âyetlerin referans veya örnek olarak kullanılması daha sağlıklı bir yöntem olacaktır. Bu amaçla doğrultusunda Türkiye'de de âyet ve/veya hadis örnekli sarf ve nahiv kitapları telif edilmiştir.⁴ Kanaatimizce böyle bir yaklaşım daha doğru ve daha anlamlı bir yöntemdir. Bu anlamda yabancılara Arapça öğretiminde zorlanılan bazı konuların öğretilmesi noktasında Kur'ân âyyetlerinden istifade edilebilir. Özellikle ilk etapta karmaşık ve öğrenilmesi nisbeten zor olan bazı nahiv kaidelerinin öğretilmesinde bu yöntemin kullanılması, etkili bir öğrenme sağlayacaktır.

Sayılarla ilgili Kur'ân'da pek çok örnek bulmak mümkündür. Yüce kitapta zikri geçen sayılarla ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1: Kur'ân'da zikri geçen sayılar:

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Sayılar	11	12	19	20	30	40	50	60	70	80
	99	100	200	300	1.000	2.000	3.000	5.000	50.000	100.000

Yukarıdaki tablo incelendiğinde Kur'ân'da 30 farklı sayının en az bir defa zikredildiği anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra 1 sayısının en fazla tekrarlanan sayı olduğu bilinmektedir. Arapçadaki tüm sayılara Kur'ân'dan örnek bulmak mümkün değildir. Zaten her sayıyı Kur'ân'da aramaya da gerek yoktur. Bunun yerine Kur'ân'da her sayı türünden bir veya birkaç örnek bulmak mümkün olduğu için seçilen bu örneklere kıyas edilerek tüm sayı türlerinde aded ile ma'dûd arasındaki ilişki ve kaideler sistematik bir şekilde öğretilbilir.

Bu çalışmada, aded ile ma'dûd arasındaki gramer ilişkisini etkili ve kalıcı bir şekilde öğretmeyi amaçlayan bir yöntem ele alınmıştır. Bu yöntemde nahvin önemli bir konusu olan aded ve ma'dûd meselesi, âyet örnekleriyle anlatılmaktadır. Çünkü bu konu Kur'ân nahvinde yerleşik Arap dili kaidelerine uygun bir şekilde yer almaktadır. Bu nedenle ilgili yöntemin dil öğretimi esnasında daha sağlıklı, daha pratik ve daha kalıcı bir öğrenme sağlayacağı düşünülmektedir.

1. Arapçada Sayılar

Arapçada عدد (aded) bir şeyi saymak anlamına gelirken معدود (ma'dûd) ise sayılanı ifade eden bir terimdir (İbn Manzûr, ty: 4/2832). Bir sayının ifade ettiği matematiksel değer ise sayının kendisinin bir eksiği ile sayının kendisinin bir fazlasının ikiye bölünmesinden elde edilen sonuçtur (Hasan, ty: 4/517).

Arapçada matematiksel ifadeler dışında bir sayı tek başına kullanılmaz. Zira sayılar muğlak bir ifade oldukları için konuşma esnasında tek başlarına zikredilmezler. Sayılar, cümle içerisinde meramı izah edecek bir ifade ile birlikte zikredildikleri zaman bir anlam kazanırlar. Dolayısıyla

³ Kur'ân'da gramer hataları olduğunu iddia eden müsteşriklerin görüşlerine dair ayrıca bk. M. Rafîqu'l-Haqq - P. Newton, "The Qur'an: Grammatical Errors", <https://www.answering-islam.org/Authors/Newton/grammar.html> (Erişim tarihi: 26.04.2021).

⁴ Bk. (Çögenli, 2014; Mehmet Türk, 2018; Nursina Kuşaslan vd.,2021).

sayılanın sahip olduğu bu kapalılığı gidermek ve manayı anlaşılır kılmak adına adedin yanında bir ma'dûdun zikredilmesi icab etmektedir. Bu anlamda nahivciler; العَدَدُ مُبَهَّمٌ يُزِيلُ إِبْهَامَهُ بِالتَّمْيِيزِ أَيِ Sayı, muğlak bir ifade olup onun muğlaklığı temyiz ile giderilir. Yani ma'dûd ile giderilir." demişlerdir (Hasan, ty: 3/525). Örneğin اشتریت ثلاثة (Üç satın aldım.) ibaresi, kapalı bir ifadedir. Çünkü söz konusu ibarede alınan üç adet şeyin mahiyeti açık değildir. Dolayısıyla bu cümlede kastedilen mana anlaşılammaktadır. Ancak bu ibareye اشتریت ثلاثة أقلام (Üç kalem satın aldım.) şeklinde bir ma'dûd eklendiğinde ilgili kapalılık izale edilmiş ve mana anlaşılır kılınmış olur. Nitekim sayının kapalılığını giderdiği için sayılana (ma'dûd) temyiz veya tefsir (açıklayan) de denmiştir (Hasan, ty: 3/525). Kapalılığı giderildiği için sayıya da mümeyyez denmiştir (Maksudoğlu, 2013: 332).

Sayı öbekleri aded-ma'dûd şeklinde geldiği gibi ma'dûdun başına مِنْ harfi ceri getirilerek veya sıfat ve isim tamlaması olarak da gelebilir (Akyüz, 1998: 13). Aşağıdaki tabloda sayı öbeklerinin farklı kullanılış şekillerine örnekler verilmiştir.

Tablo 2: Kur'ân'da zikri geçen sayılar:

Âyet örnekleri	Âyetlerin Türkçe mealleri	Sûre ve âyet no
قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَالْفَجْرُ وَالْيَالِ عَشْرًا	"De ki; Yedi göğün Rabbi kimdir?" "Yedi gök, yer ve bunların içindekiler onu tesbih ederler." "Fecir vaktine ve on geceye yemin olsun!"	Mu'minûn, 23/86 İsrâ, 17/44 Fecr, 89/1,2
وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمِ سَحَرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَتَمَانِيَةَ أَيَّامٍ	"Andolsun sana ikişerlerden yediye ve yüce Kur'ân'ı verdik." "(Allah) onu yedi gece sekiz gün üzerlerine musallat etti."	Hicr, 15/87 Hâkka, 69/7

Ayrıca bazı durumlarda ma'dûdun hazfi de mümkündür (Akyüz, 1998: 36). Nitekim cümle içerisinde ma'dûdun önceden veya sonradan geçmesi sebebiyle tekrarının gerekmediği ve bu nedenle hafzedildiği durumlar vardır. Örneğin فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ "Kim (kurban kesme imkanı) bulamazsa üç gün hacc esnasında yedi gün de döndükten sonra oruç tutması gerekir." (Bakara, 2/196) âyetinde "üç gün" ifadesinde ma'dûd zikredildiği için hemen ardından atıfla gelen "yedi" sayısının ma'dûdu zikredilmemiş, hafzedilmiştir. Zira cümlenin siyakından mananın "yedi gün" şeklinde olduğu açık olduğundan ma'dûdun tekrar zikredilmesine gerek yoktur.

Nahiv öğretiminde sayıların mahiyeti, sayı öbeklerinin yapısı ve geliş şekilleri ele alınırken Kur'ân âyetlerinden örnekler verilerek anlatım desteklenebilir. Yukarıdaki tabloda verilen âyet örneklerindeki farklı sayı öbekleri, öğrencilerin dikkatlerine sunulabilir. Ayrıca öğrencilerin buradaki farklı sayı öbeklerini çeşitli cümlelerde kullanıp öğrencilerden de buna benzer örnekler getirmeleri istenebilir. Yine konunun kalıcılığını sağlayabilmek adına öğrencilerden yukarıdaki tabloda verilen âyetleri ezberlemeleri istenebilir.

Arap dili gramer çalışmalarının başladığı dönemlerden beri dil alimleri birçok nahiv kaidesiyle alakalı hararetli ve uzun tartışmalar yürütmüşlerdir. Öyle ki, bu tartışma ve ihtilaflar zamanla daha da derinleşerek nahivde birbirine karşı veya birbirinden bağımsız gramer ekollerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Cengiz, 2018: 167). Fakat bu ekoller arasında ortaya çıkan tartışmalar arasında aded ve ma'dûdun arasındaki ilişki veya bunların cümle içerisindeki durumlarıyla ilgili herhangi bir ihtilafın bulunmaması son derece dikkat çekicidir (Yaqoob, 2019: 140). Bunun yanı sıra klasik Arap dili kaynaklarında nahiv kurallarına uymayan veya lehçelerlerin kullanımıyla yazılmış bir aded-ma'dûdun örneği bulmak da oldukça zordur (Baqrî, 2006: 205). Az da olsa kaynaklarda aded-ma'dûdun nadir veya şâz bir kullanımına şöyle bir örnek verilmektedir:

إِذَا عَاشَ الْفَتَى مِئَتَيْنِ عَامًا فَقَدْ ذَهَبَ الْمَسْرَّةُ وَالْفَتَاءُ

“Bir insan iki yüz sene yaşarsa, onda gençlikten ve sevinçten eser kalmaz.”⁵

İlgili beyitte مِئَتَيْنِ (iki yüz) sayısının ma‘dûdu, mecrur olması gerekirken yerleşik nahiv kurallarına aykırı olarak mansub gelmiştir. Dolayısıyla ilgili kullanım sayılar konusunda şâz veya nadir olarak görülmüştür. Ancak kanaatimizce buradaki aykırılık şiir zaruretinden kaynaklanmıştır. Bu durum şiir dışında başka bir metinde vaki olsaydı, muhakkak hatalı bir kullanım olduğu ifade edilecek veya tashih edilmeye çalışılacaktı. Zira Arapların sayılar ve onların kullanımını hususunda geniş bir mutabakata sahip olduklarını bilinmektedir. Böyle bir kullanım olsa olsa şiir zarureti sayesinde kendine yer bulabilmiştir.

Bunun yanı sıra aded ve ma‘dûdun Kur’ân âyetlerindeki kuruluşu konusunda da yerleşik Arap dili grameri kaidelerine uygun bir kullanım söz konusudur. Bu konuda Kur’ân nahvi ile yerleşik nahiv kaidelerinin uyuşması, hem Araplar arasında bu konuda kayda değer bir ihtilafın olmadığını hem de Arap dili gramer çalışmalarının Kur’ân eksenli ilerlediğini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Bazı âyetlerde yerleşik nahiv kaidelerine aykırıymış gibi görünen yapılara da müfessir ve dilciler açıklık getirmiştir. Örneğin bazı oryantalistler, وَقَطَّعْنَاهُمْ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَصْبَاتًا أُمَّمًا “Onları on iki kabile halinde topluluklara ayırdık.” (A‘râf 7/160.) âyetinde geçen أَصْبَاتًا kelimesinin aded-ma‘dûd ilişkisi gereği سَبْتًا şeklinde müfred gelmesi gerektiğini savunarak Kur’ân’da gramer hatalarının varlığını iddia etmişlerdir (Rafiqu’l-Haqq & Newton, 2021).⁶ Ancak kaynaklarda bu âyette geçen أَصْبَاتًا kelimesinin اثْنَتَيْ عَشْرَةَ sayısının ma‘dûdu olarak değil, bu sayının bedeli olarak mansub olduğu ifade edilmektedir (Galâyînî, 2009: 3/87). Dolayısıyla ilgili âyeti sayıların yapısına uymayan bir kullanım olarak sunmak doğru değildir.

Arapçada sayılar konusunun öğretiminde örnek olarak verilecek âyetlerin seçimi de son derece önemlidir. Örneğin ilk etapta yukarıdaki âyetin örnek olarak verilmesi uygun olmayabilir. Zira henüz yeni öğrenilen kaidelere muhalif gibi görünen bir örnekle karşılaşılmaması, kafa karışıklığına sebebiyet verebilir. Ancak konunun pekiştiğinden emin olunduktan sonra buna benzer örnekler getirilebilir ve buradaki özel durum izah edilebilir.

Şüphe yok ki, Arapçada sayılar konusu, en önemli gramer meselelerinden birisidir. Nitekim sayı ile sayılan arasında cinsiyet, adet ve i‘râb gibi çeşitli açılardan kurallı bir ilişki söz konusudur. Ayrıca bu ilişki sayıların türü ile sayılanın cinsiyet ve adedine göre de çeşitlilik arz etmektedir. Dolayısıyla sayılar konusu, nahiv öğretiminde en çok zorlanılan ve hem öğrencilerin hem de yazarların zorlandıkları, zaman zaman da hataya düştükleri meselelerden birisi olmuştur (Racihî, 2010: 454).⁷

Arapçada sayılar; müfred (1-10 arası sayılar ile 100 ve katları), mürekkeb (11-19 arası sayılar), ‘ukûd (20-90 arasındaki onluk sayılar) ve atıflı (21-99 arasında و ile birbirine bağlanan sayılar) olmak üzere farklı türlere ayrılmaktadır (Hasan, ty: 4/518). Her bir sayı türünde, sayı ile sayılan arasında sistematik bir ilişki söz konusudur. Örneğin 1 ve 2 sayılarında aded ile ma‘dûd cinsiyet açısından birbirine uyarken, 3-10 arasındaki sayılarda tamamen birbirine zıt olmakta, 20-90 arası ukûd sayılarda ise cinsiyet bakımından sayı ile sayılan arasında herhangi bir ilişki bulunmamaktadır. Bazı sayı türlerinde ise cinsiyet ilişkisi dışında sıfat veya izâfet gibi farklı kurallar devreye girmektedir. Tüm bu ilişki ve kuralların doğru ve kalıcı bir şekilde öğretilebilmesi için farklı yöntemler geliştirilmiştir. Burada da sayılar konusunun Kur’ân âyetleri örneğinde öğretilmesi araştırma konusu edilmiştir.

⁵ Bk. (Galâyînî, 2009: 3/87).

⁶ Bk. M. Rafiqu’l-Haqq - P. Newton, “The Qur’an: Grammatical Errors”, <https://www.answering-islam.org/Authors/Newton/grammar.html> (Erişim tarihi: 26.04.2021).

⁷ Örneğin Türkiye’de Arapçanın öğretildiği yükseköğretim kurumlarından biri olan İlahiyat fakültelerinde öğrencilerin öğrenmede en çok zorlandıkları nahiv kaidelerinden birisinin aded-ma‘dûd konusu olduğu ifade edilmektedir. Bk. (Acat, 2016: 64).

1.1. Müfred (Tekil) Sayılar

Müfred sayılar; yapı olarak tek bir kelimedenden oluşan 1-10 arası (10 da dahil) sayılardır. Bunların yanı sıra 100 ve katları da bu müfred sayılar kategorisinde değerlendirilmektedir. Her ne kadar 100 ve katları tesniye ve/veya cemi alametlerini taşıyorsa da sadece bir parçadan oluştukları için müfred sayı olarak kabul edilmişlerdir (bk. el-Mekkûdî, 2007: 387; Cârîm & Emin, ty: 2/316). Müfred sayıları da ma'dûd ile olan ilişkileri açısından üçe ayırmak mümkündür.

a. 1 ve 2 sayıları: Bu iki sayıda aded, ma'dûdün sıfatı olduğu için ona cinsiyette, adette, marifelik-nekrelikte ve i'râbta uymaktadır. Ayrıca bu iki sayı diğer sayılardan farklı olarak temyiz konusuna girmemektedir (Yaqoob, 2019: 130).

Arapçada 1 ve 2 sayılarının ma'dûtтан sonra zikredilmeleri gerekmediği için çoğu zaman saraheten zikredilmezler (Racihî, 2010: 454). Çünkü müfred isimler mana olarak bir sayısına, tesniye isimler de iki sayısına delalet ettiği için bu sayıların ayrıca zikredilmesine ihtiyaç duyulmamaktadır. Ancak müfred veya tesniye isimlere te'kîd (vurgu) veya tahsis (sınırlandırma) amacıyla sayı getirilebilir. Ayrıca اثنتان (iki) kelimesi, tesniyenin i'râbını alıp merfu durumlarda ا (elif), mansub ve mecrûr durumlarda ise ي (yâ) alır (Akyüz, 1998: 31,32).

Bir sayısı, Kur'ân'da en çok zikredilen sayı olup 30 defa müzekker, 31 defa da müennes olmak üzere toplamda altmış bir defa geçmektedir. İki sayısı ise Kur'ân'da 11 defa müzekker, 4 defa da müennes olmak üzere toplamda 15 yerde geçmektedir (Baqrî, 2006: 207). Aşağıdaki tabloda 1 ve 2 sayılarının geçtiği âyetlere dair bazı örnekler yer verilmiştir.

Tablo 3: Kur'ân'da 1 ve 2 sayılarının zikredildiği âyetlere dair bazı örnekler:

Cinsiyet	Âyet örnekleri	Âyetlerin Türkçe mealleri	Sûre ve âyet no
Müzekker	وَالْهُكْمُ إِلَهُ وَاحِدٌ	"Sizin ilahınız tek bir ilahdır."	Bakara, 2/163
	لَا تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُورًا وَاحِدًا	"Bugün tek bir yok oluşu çağırmayın."	Furkân, 25/14
	لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ	"Tek bir kapıdan girmeyin."	Yûsuf, 12/67
	مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ	"Her şeyden birer çift."	Hûd, 11/40
Müennes	لَا تَتَّخِذُوا إِلَهَيْنِ اثْنَيْنِ	"İki ilah edinmeyin."	Nahl, 16/51
	فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ	"Oysa bu, yalnızca tek bir haykırıştır."	Nâzi'ât, 79/13
	كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً	"İnsanlar tek bir ümmetti."	Bakara, 2/213
	خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ	"Sizi tek bir candan yarattı."	Nisâ, 4/1
قَالُوا رَبَّنَا آمَنَّا اثْنَتَيْنِ	"İki kere bizi öldürdün dediler."	Mü'min, 40/11	
وَاحِدَيْنِنَا اثْنَتَيْنِ	"Ve iki kere dirilttin bizi."	Mü'min, 40/11	

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi ma'dûdün sıfatı olmaları hasebiyle 1 ve 2 sayıları cinsiyet, aded, i'râb ve ma'rifelik-nekrelik yönünden mevsuflarına uymuşlardır. Yani واحد (bir) sayısı, mevsufun i'râbına uyarak ref durumunda damme, nasb durumunda fetha, cer durumunda ise kesra almıştır. Aynı şekilde اثنتين (iki) sayısının tesniyenin i'râbını aldığı ve mevsufunun i'râb durumuna uyarak nasb ve cer durumlarında ي (ya) ile mansub veya mecrur olduğu görülmektedir.

Bir ve iki sayısının ma'dûdlarıyla olan ilişkileri anlatılırken yukarıdaki tabloda verilen âyet örneklerinden istifade edilebilir. Bu tabloda özellikle farklı i'râb durumlarını gösteren örnekler ele alınıp öğrencilere bu âyetlerin i'râb özellikleri açıklanabilir. Yine farklı i'râb durumlarını gösteren bazı âyet örnekleri ezberletilebilir.

Ayrıca bir sayısı Kur'ân'da altı defa وَحْدَهُ bir defa da وَجِيدٌ şeklinde zikredilmekte⁸ iken الْوَاحِدُ lafzı ise yalnızca yüce Allah'ın bir sıfatı⁹ olarak geçmiştir (Aygün, 2020: 129,130). Aşağıdaki tabloda bu kullanımlara dair örnekler verilmiştir.

Tablo 4: Bir sayısının Kur'ân'da وَحْدَهُ , وَجِيدٌ ve الْوَاحِدُ şeklinde zikredildiği âyetlere dair bazı örnekler:

Âyet örnekleri	Âyetlerin Türkçe mealleri	Sûre ve âyet no
قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ	"Dediler ki: "Sen bize bir tek Allah'a kulluk etmemiz için mi geldin?"	A'râf, 7/70
فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ	"Onlar azabımızı gördüklerinde; 'Tek bir olan Allah'a iman ettik.' dediler."	Mü'min, 40/84
وَإِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدَهُ	"Kur'ân'da rabbini tek olarak andığın zaman..."	İsrâ, 17/46
ذُرِّي وَمَنْ خَلَقْتُ وَجِيدًا	"Beni ve yarattığımı yapayalnız bırak."	Müddessir, 74/11
قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ	"De ki; Allah her şeyin yaratıcısıdır. O tektir, mutlak hakimiyet sahibidir."	Ra'd, 13/16
وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ	"Tek ve kahhar olan Allah'ın huzuruna çıkarlar."	İbrâhîm, 14/48

b. 3-10 arası (10 dahil) izafetli sayılar: Bu sayılar, ma'düttan önce zikredilir ve cinsiyet açısından sayılanın tekil formuna muhalefet eder (el-Mekkûdî, 2007: 387). Yani ma'dûdun müfred hali müzekkerse sayı müennes; ma'dûdun müfred hali müennesse sayı müzekker olur. Örneğin أربعة أَيَّامٍ وَسَبْعَ لَيَالٍ (Dört gün ve yedi gece.) cümlesinde sayının cinsiyet açısından sayılana muhalefet ettiği görülmektedir. (es-Suyûtî, 1998: 3/217). Ancak ma'dûdun mahzûf olduğu duumlarda sayının müzekker veya müennes gelmesi caizdir. Örneğin وَالَّذِينَ يَتُوفُّونَ مِنْكُمْ وَيَذُرُونَ أَرْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا (on) kelimesinin ma'dûdu, mahzûf olan أَيَّامٍ (günler) kelimesidir. Kural gereği adedin müennes olması gerekirken bu âyette ma'dûdun mahzûf olmasından dolayı müzekker olarak gelmesi caizdir (es-Suyûtî, 1998: 3/217).

3 ile 10 arasındaki izafetli sayılar cümle içindeki konumlarına göre i'râb alırlarken; bu sayıların ma'dûdu ise çoğul ve muzafun ileyh olarak mecrur gelmektedir (İbn Akîl, 1980: 4/67; İbnü'l-Enbârî, 2003: 2/675; Galâyînî, 2009: 3/86; Baqrî, 2006: 210). Bu açıdan üç ile on arasındaki sayıların ma'dudları bilinenin aksine temyiz değil mudafun ileyh olarak isimlendirilmiştir. Çünkü temyiz, nahvi bir ıstılah olup sadece mansub olarak gelir (Racihî, 2010: 454).

Bunun yanı sıra izafetli sayılar, sıfat tamlaması şeklinde kullanılmak istendiğinde sayı ile sayılanın yerleri değiştirilerek bunlardan bir sıfat tamlaması terkibi yapılır (Akyüz, 1998: 33).

Müfred bir sayı olan 10 sayısının üç farklı yazılışı vardır. Bu sayının sayılanı müzekker olduğu zaman عَشْرَةٌ şeklinde fethalı ش ile yazılırken sayılanı müennes olduğunda ise عَشْرٌ şeklinde sakin ش ile veya nadir bir görüşe göre عَشِيرٌ şeklinde¹⁰ kesralı bir ش ile yazılmaktadır (Hasan, ty: 4/520.). Ayrıca 10 sayısı, tek başına olduğunda müfred sayılar kategorisine girdiği için sayılanın müfred halinin cinsiyetine muhalefet eder. Ancak 10 sayısının yanına başka bir rakam eklenip mürekkeb bir sayıya dönüştüğünde ise sayılanın cinsiyetine uyar (es-Suyûtî, 1998: 3/219,220; Galâyînî, 2009: 3/87; Yaqoob, 2019: 131).

⁸ Ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. (Abdübâkî, 2007: 835, 836).

⁹ Örnek için bk. (er-Ra'd, 13/16; Yûsuf, 12/39; İbrâhîm, 14/48; ez-Zümer, 39/4; Sa'd, 38/65; Mü'min (Gâfir), 40/16).

¹⁰ Temim lehçesinde on sayısı عَشِيرٌ şeklinde kesralı ش ile telaffuz edilir. Bk. (İbnü's-Serrâc, 1996: 2/424; el-Mekkûdî, 2007: 388).

Tespit edilebildiği kadarıyla 3 ile 10 (3 ve 10 dahil) arasındaki sayılar Kur'ân'da müennes veya müzekker olmak üzere toplam 72 yerde geçmektedir (Yaqoob, 2019: 136). Aşağıdaki tabloda ilgili sayıların zikredildiği âyetlere dair bazı örnekler verilmiştir.¹¹

Tablo 5: Kur'ân'da 3-10 arası izafetli sayıların zikredildiği âyetlere dair bazı örnekler:

Cinsiyet	Âyet örnekleri	Âyetlerin Türkçe mealleri	Sûre ve âyet no	
Müzekker	أَلَا تَكْلِمُ النَّاسَ ثَلَاثَ لَيَالٍ	"Üç gece insanlarla konuşamaman."	Meryem, 19/10	
	أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ	"Dört şahitliğin gerçekleşmesi..." "Gökleri ve yeri altı günde yarattı."	Nûr, 24/8 A'râf, 7/54	
	خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمَوَاتٍ أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَانِي حَجَّجٍ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ آيَاتٍ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِثْلِهِ	"Allah yedi kat göğü yarattı." "Bana sekiz yıl hizmet edersen..." "Musa'ya dokuz mucize verdik." "De ki; Onun gibi on sûre getirin."	Nûh, 71/15 Kasas, 28/27 İsrâ, 17/101 Hûd, 11/13	
	Müennes	تَمَتُّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ تَرْبِيعَ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ خَمْسَةَ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ	"Yurdunuzda üç gün yaşayın." "Dört ay bekleme süreleri vardır." "Beş kişi, altıncıları köpekleridir."	Hûd, 11/75 Bakara, 2/226 Kehf, 18/22
		لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ .. وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ فَكَفَّارَتْهُ أَطْعَامَ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ	"Onun yedi kapısı vardır." "Sekiz çift hayvandan..." "Şehirde dokuzlu bir çete vardı." "Kefareti, on yoksulu doyurmaktır."	Hicr, 15/44 En'âm, 6/143 Neml, 27/48 Mâide, 5/89

Üç ile dokuz arasındaki bir sayıyı ifade eden بضع (birkaç) kelimesi de 3 ile 10 arasındaki muzâf sayılar gibidir (Galâyînî, 2009: 3/87; Râcihi, 2010: 455). Yani cinsiyet bakımından muzafun ileyhine muhalefet eder (Aygün, 2020: 132). Bu kelime Kur'ân'da iki âyette geçmektedir:

"O iki kişiden kurtulacağını sandığı kimseye: 'Beni efendinin yanında a.' dedi. Fakat şeytan ona efendisine yanında anmayı unutturdu ve böylece (Yusuf) birkaç yıl zindanda kaldı." (Yûsuf 12/42).

"Birkaç yıl içinde. Bundan önce de sonra da emir Allah'ındır ve o gün müminler sevincekeldir." (Rûm 30/4).

Müfred olarak adlandırılan 3-10 arası sayıların ma'dûdlarıyla cinsiyet, aded ve i'râb açısından çeşitli münasebetleri söz konusudur. Bu ilişkiyi ortaya koyabilmek ve öğrencilere doğru ve kalıcı bir şekilde öğretebilmek için yukarıdaki tabloda verilen âyet örneklerinden istifade edilebilir. İlgili âyetler incelendiğinde sayıların cümle içerisindeki durumlarına göre i'râb alâmeti aldıklarına, sayıların ise daime çoğul ve mecrûr geldiğine, bunun yanı sıra cinsiyet açısından aded ile ma'dûd arasında bile zıtlık söz konusu olduğuna dikkat çekilebilir. Ayrıca öğrenciden bu âyetlerden bazı örnekler ezberlemesi istenerek konunun daha kalıcı kalması sağlanabilir.

c. 100, 1.000 ve katları: Tek bir lafızdan oluştukları için müfred sayılardan sayılan bu sayıların temyizleri müfred ve mecrur gelir (İbn Akîl, 1980: 4/69; Râcihi, 2010: 461). Ma'dûdun cinsiyetine göre farklılık göstermeyen bu sayıların ikil formu, tesniyelerin i'râbı gibi yapılıdır. Yani bu sayılara ref halinde ا (elif) nasb ve cer halinde ي (yâ) eklenir (Yaqoob, 2019: 133). Bu sayıların yanında başka sayıların gelmesi halinde sayıların durumu son sayıya göre belirlenir

¹¹ Söz konusu âyetlerin tamamı için bk. (Yaqoob, 2019: 137,138).

(Râcihî, 2010: 462). Örneğin جَاءَ مِائَةٌ وَخَمْسَةٌ وَثَلَاثُونَ رَجُلًا (135 adam geldi.) cümlesindeki ma'dûd, son iki basamak olan otuz beş sayısına bakılarak müfred ve mansub getirilmiştir. Zira otuz beş sayısı mürekkebe bir sayı olup temyizi de müfred ve mansub olarak gelmektedir.

Daha önce müfred sayıların ma'dûdlarının çoğul ve muzâfun ileyh olarak mecrûr geldiği ifade edilmişti. Aynı şekilde 100, 1.000 ve katlarının ma'dudları da muzâfun ileyh olarak mecrûr gelir. Yalnız burada bir fark var. Müfred sayıların ma'dûdu çoğul gelirken, yüz ve katlarının ma'dûdu ise çoğul olarak gelir (Râcihî, 2010: 461).

Bunun yanı sıra nadir de olsa 100 sayısının madûdunun çoğul ve mecrûr geldiği görülebilmektedir (İbn Akîl, 1980: 4/69; el-Mekkûdî, 2007: 388). Örneğin وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ “Onlar, mağaralarında üç yüz sene kadar kalmışlar.” (Kehf 18/25) âyetinde görüldüğü üzere مِائَةٍ kelimesinin ma'dûdu, çoğul ve muzâfun ileyh olarak mecrûr gelmiştir.

Kur'ân'da 100 sayısı yedi kez, 200 sayısı iki defa, 300 ise bir defa geçmektedir. Yüzün katlarından olan 1.000 ve katları da on bir yerde geçerken bunlardan 2.000 sayısı iki defa, 5.000, 50.000 ve 100.000 sayıları ise birer defa zikredilmektedir (Aygün, 2020: 132). Aşağıdaki tabloda ilgili sayıların zikredildiği âyetlere dair bazı örnekler verilmiştir.

Tablo 6: Kur'ân'da 100 ve katlarının geçtiği âyetlere dair bazı örnekler:

Âyet örnekleri	Âyetlerin Türkçe mealleri	Sûre ve âyet no
قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ	“Allah şöyle buyurdu: Hayır, yüz yıl kaldın.”	Bakara, 2/259
يَعْلَبُوا مِائَتَيْنِ	“İki yüz kişiye galebe çalarlar.”	Enfâl, 8/65
يَوْمَ آخَذَهُمْ لَوِ يَعْمُرُ أَلْفَ سَنَةٍ	“Onlar bin yıl yaşatılmak ister.”	Bakara, 2/96
وَأَنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَعْلَبُوا أَلْفَيْنِ	“Sizden bin kişi, onların iki binini yener.”	Enfâl, 8/66
بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ	“Beş bin melek ile...”	Âl-i İmrân, 3/125
كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ	“Süresi elli bin yıl olan...”	Me'âric, 70/10
وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ	“Onu yüz bin, hatta daha fazlasına bir uyarıcı olarak gönderdik.”	Sâffât, 37/147

1.2. Mürekkebe (Bileşik) Sayılar (11-19)

Mürekkebe sayılar; 11'den 19'a kadar (19 dahil) olan ve her iki basamağı arasında herhangi bir engel bulunmayan iki basamaklı sayılardır. Mürekkebe sayıların sadr veya neyyif diye isimlendirilen (Akyüz, 1998: 40) birler basamağındaki rakamların bazıları cinsiyet açısından sayılana uyarken, bazıları da zıtlık arz eder. Müfred sayılarda olduğu gibi mürekkebe sayıların birler basamağına geldiği zaman da 1 ve 2 sayıları cinsiyet bakımından ma'dûdun müfredine uyarken, 3'ten 9'a kadar (9 dahil) olan sayılar ise cinsiyet bakımından ma'dûdun müfredine muhalefet etmektedir (el-Mekkûdî, 2007: 391).

Mürekkebe sayıların acz veya 'ıkd diye adlandırılan (bk. İbn Akîl, 1980: 4/72; Akyüz, 1998: 40) onlar basamağı, yani 10 sayısı ise tek başına kullanıldığında müfred bir sayı olarak kabul edildiği için müfred sayıların kuralına uyarak cinsiyet bakımından ma'dûdun müfredine muhalefet eder. Ancak 10 sayısının yanına bir rakam eklendiğinde artık mürekkebe bir sayıya dönüşeceği için bu durumda sayıların cinsiyetine uyum gösterir (İbn Akîl, 1980: 4/71; es-Suyûtî, 1998: 3/220).

Mürekkebe sayıların temyizi her zaman müfred ve mansub olarak gelir (Galâyînî, 2009: 3/87; Yaqoob, 2019: 131). Ayrıca 12 dışındaki bütün mürekkebe sayıların her iki basamağı fetha üzere mebnidir ve cümledeki konumlarına göre mahallen i'râb alırlar. Ancak 12 sayısının birler basamağındaki 2 rakamı ise tesniyenin i'râbını alır (Hasan, ty: 4/521). Yani merfu durumlarda ا (elif), mansub ve mecrûr durumlarda ise ي (yâ) alır. 12 sayısının onlar basamağı (عشر) ise diğer mürekkebe sayılarda olduğu gibi fetha üzere mebnidir (İbn Akîl, 1980: 4/72; Râcihî, 2010:

456,457). Aynı zamanda mürekkebe sayılar muzaf olarak geldikleri zaman hem birler hem onlar basamağı fetha üzere mebni olabileceği gibi birler basamağının fetha üzere mebni bırakılıp onlar basamağının cümledeki konumuna göre i‘râb alması da caiz görülmüştür. Örneğin ثلاثَةٌ عَشْرٌ مُحَمَّدٍ عِنْدِي (Muhammed’in on üç şeyi yanımdadır.) cümlesinde 13 sayısının hem birler hem de onlar basamağını fetha üzere mebni bırakıp mahallen merfu kabul etmek mümkün olduğu gibi cümleyi ثلاثَةٌ عَشْرٌ مُحَمَّدٍ عِنْدِي şeklinde okuyarak birler basamağında 3 rakamını fetha üzere mebni bırakıp onlar basamağını ise mu‘rab yapmak da caiz kabul edilmiştir (Hasan, ty: 4/534,535).

Ayrıca بضع (küsur) kelimesini 10 sayısına ekleyerek mürekkebe bir sayı elde edilebilir (bk. İbnü’s-Serrâc, 1996: 2/427). Örneğin جَاءَ بَضْعَةٌ عَشْرٌ وَلَدًا (On küsur çocuk geldi.) şeklinde kurulan bir cümlede بَضْعَةٌ kelimesi de mürekkebe sayıların birler basamağını temsil ettiği için fetha üzere mebni olmaktadır (Râcihi, 2010: 459). Ayrıca ilgili örnekte sayılan müzekker olduğu için بَضْعَةٌ kelimesi de ona muhalefet ederek müennes olarak gelmiştir. Çünkü mürekkebe sayıların birler basamağı, cinsiyet açısından sayılanın müfredine muhalefet eder. Dolayısıyla mürekkebe sayıların birler basamağını temsilen gelen بَضْعَةٌ kelimesinin de cinsiyette ma‘dûda muhalefet etmesi icab etmiştir.

Kur’ân’da mürekkebe sayılar çok fazla zikredilmemiştir. Mürekkebe sayılardan en fazla zikri geçen 12 sayısı beş defa, 11 ve 19 sayıları ise birer defa geçmektedir. Aşağıdaki tabloda ilgili sayıların zikredildiği âyetlere dair bazı örnekler verilmiştir.

Tablo 7: Kur’ân’da 11-19 arası mürekkebe sayıların zikredildiği âyetlere dair bazı örnekler:

Âyet örnekleri	Âyetlerin Türkçe mealleri	Sûre ve âyet no
يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشْرٍ كَوْكَبًا	“Babacığım, rüyamda on bir yıldız gördüm.”	Yûsuf, 12/4
فَأَنْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا	“Birden ondan on iki pınar fışkırdı.”	Bakara, 2/60
وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا	“İçlerinden on iki gözetleyici göndermiştik.”	Mâide, 5/12
عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ	“Onun üzerinde on dokuz (bekçi) vardır.”	Müddessir, 74/30

1.3. Ukûd (Onarlı) Sayılar

Onarlı sayılar olarak da bilinen ukud sayılar, 20’den 90’a kadar olan (90 dahil) onarlı sayılardır. Arapçada عقد (‘akd) ifadesi, on anlamındadır. Bu sayılar, ma‘dûdun cinsiyetine göre değişmemektedir. Ayrıca ukûd sayıları cemi müzekker salime mülhak olup onların i‘râbını alırlar (Hasan, ty: 4/523; Râcihi, 2010: 459). Yani merfu durumlarda ا (elif), mansub ve mecrûr durumlarda ise ي (yâ) alır (Baqrî, 2006: 220). Ukûd sayılarının ma‘dûdu ise daima müfred ve mansub olur (el-Mekkûdî, 2007: 391; Galâyîni, 2009: 3/87; Akyüz, 1998: 47; Yaqoob, 2019: 132).

Ukud sayılar, Kur’ân’da on dört yerde zikredilmiştir (Aygün, 2020: 132). Aşağıdaki tabloda ilgili sayıların zikredildiği âyetlere dair bazı örnekler verilmiştir.

Tablo 8: ‘Ukûd Sayılarının Kur’ân’da zikredildiği âyetlere dair bazı örnekler:

Âyet örnekleri	Âyetlerin Türkçe mealleri	Sûre ve âyet no
عَشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ	“Sabırlı yirmi kişi, iki yüz kişiye galip gelir.”	Enfâl, 8/65
وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا	“Hamileliği ve süten kesilmesi otuz aydır.”	Ahkâf, 46/15
وَإِذْ وَعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً	“Musa ile kırk gece sözleşmiştik.”	Bakara, 2/51
فَلَيْتَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا	“İçlerinde bin yıldan elli yıl eksik yaşadı.”	‘Ankebût, 29/14
فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فِطْطَامًا سِتِّينَ مِسْكِينًا	“Buna da gücü yetmeyen altmış yoksulu doyursun.”	Mücâdele, 58/4

سَبْعُونَ ذِرَاعًا فَاسْنُكُوهُ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً إِنَّ هَذَا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً	“Yetmiş arşınlık bir zincire bağlayın.” “Onlara da seksen değnek vurun.” “Bu benim kardeşimdir, onun doksan dokuz koyunu vardır.”	Hâkka, 69/32 Nûr, 24/4 Sâd, 38/23
---	---	---

Ukûd sayılar, bazen mübalağa anlamında da kullanılabilmektedir. Örneğin زرتك ثلاثين مرةً (Seni otuz defa ziyaret ettim.) diyen birisi, ziyaret etme işini otuz defa yaptığını değil, konuşmasına mübalağa katarak çokça ziyaret ettiğini ifade etmek iatemektedir (Hasan, ty: 4/517).

1.4. Atıflı Sayılar

Atıflı sayılar و (vav) atıf harfiyle yapılan 21’den 99’a kadar (99 dahil) olan sayılardır. Daha önce müfred ve mürekkeb sayılarda ifade edildiği gibi atıflı sayılarda da birler basamağını oluşturan 1 ve 2 sayıları, cinsiyet açısından ma’dûda uyarken 3-9 (9 dahil) arasındaki diğer atıflı sayıların birler basamağı ise cinsiyet açısından sayıların müfredine muhalefet eder. Atıflı sayıların onlar basamağı ise ma’dûdun cinsiyetine göre herhangi bir değişikliğe uğramaz ve cümle içerisinde cemi müzekker salimin irabını alır. Yani birler basamağındaki matufunun i’râbına uyarak merfu durumlarda و (vav), mansûb ve mecrûr durumlarda ise ي (yâ) alır (bk. İbn Akîl, 1980: 4/73; Hasan, ty, 4/524; Yaqoob, 2019: 133). Atıflı sayıların temyizi müfred ve mansub olarak getirilir (Akyüz, 1998: 51). Kur’ân’da bu gruptaki sayılardan sadece bir örnek bulunmaktadır. O da *“İn hâdâ axî lû tîs’ûn w tîs’ûn n’c’et w lî n’c’et w âd’et fâqâl ak’lîbîhâ w’er’zî fî al’x’ûb”* “Şu kardeşimdir. Onun doksan dokuz koyunu var. Benim ise tek bir koyunum var. Böyleyken; ‘Onu da bana ver.’ dedi ve konuşmada bana üstün geldi.” (Sâd, 38/23).

Ayrıca 3 ile 10 arasındaki bir küsurat için kullanılan بضع ve 1 ile 10 arasındaki bir küsurat için kullanılan نيف kelimeleri de ukûd sayılara atfedilerek atıflı sayılar oluşturulabilmektedir (bk. İbn Akîl, 1980: 4/73; Hasan, ty, 4/519). Örneğin; جاء خمسون و نيف رجلاً (Elli küsur adam geldi.) veya رأيت بضعا وخمسين بنتاً (Elli küsur kız gördüm.) şeklinde söylenen bir cümlede 50 ile 60 arasındaki bir sayı kastedilmektedir (Râcihî, 2010: 460,461). Ne var ki, Kur’ân’da bu türden sayılara dair bir örnek bulunmamaktadır (Baqrî, 2006: 221).

Sonuç

Her dilde olduğu gibi Arap dili gramerinde de sayılar oldukça önemli bir yer tutar. Arap lisanıyla nazil olan Kur’ân’da da bu dilin önemli bir konusu olan sayılar bolca yer almıştır. Arap dilinin birçok gramer meselesinde dil alimleri arasında çeşitli ihtilaf ve tartışmalar çıkmış olmasına rağmen sayılarla alakalı hem Kur’ân metninde hem dilciler arasında ciddi bir aykırılık olmaması son derece dikkat çekicidir. Elbette Kur’ân’ı bir gramer kitabı gibi görmemek gerekir. Ancak özellikle nahiv öğretiminde bazı gramer konularının anlatımında veya örneklerle desteklenmesinde âyetlerden istifade edilebilir. Zira bazı karmaşık kuralların bir veya birkaç âyet örneğiyle öğretilmesi çok daha kolay ve kalıcı olabilir. Sayılarla ilgili bazı âyetlerin ezberlenmesi suretiyle daha aktif ve daha etkin bir öğrenme sağlanabilir.

Kur’ân-ı Kerîm’deki sayıların seçiminde, cümle içerisindeki kullanılış yerlerinde, gramer ve anlamsal çerçevedeki uyumlarında bir mükemmellik vardır. Bu da Kur’ân’ın muciz yönü ve belâgatının bir parçasıdır. Nitekim ilk dönem dilcileri de gramer kaidelerinin tespiti ve delillendirilmesinde Kur’ân âyetlerini referans almışlardır. Kur’ân’da bütün sayılar zikredilmemiş olsa da müfred, mürekkeb, ukûd ve atıflı sayı türlerinin her birisi için en az bir örnek bulmak mümkündür. Bunun yanı sıra 1 (bir) rakamı, Kur’ân’da en fazla zikredilen sayı olmuştur. Bu durum Kur’ân’ın en fazla önemsendiği konulardan birisi olan tevhide yaptığı vurguyla yakından ilişkilidir. Ayrıca Kur’ân’da الواحد kelimesi bir tek yüce Allah’ın sıfatı olarak geçmektedir.

Bu çalışmada Kur'ân'da zikri geçen sayı ile sayılan örneklerinin birbirleriyle olan münasebeti açısından yerleşik Arap dili gramer kaidelerine mutabık bir durum söz konusu olduğu görülmüştür. Bu da gramer kaidelerinin tespitinde Kur'ân'ın önemli ölçüde esas alındığını göstermektedir. Bu açıdan özellikle nahiv öğretiminde başlandıça zorlanılan bir mesele olan aded ve ma'dûdun Kur'ân âyetleri örnekleri üzerinden anlatılmasının daha yararlı olacağı düşünülmektedir. Bunu yaparken hangi âyetlerin örnek olarak seçileceği de oldukça önemli bir husustur. Ayrıca bu öğretim yönteminde kuru bir ezbercilikten ziyade anlatımın öğrenci kitlesinin yapısına göre çeşitli öğretim teknikleriyle zenginleştirilmesi gerekmektedir. Böylece nahivde anlaşılması ve öğretilmesi diğer konulara göre nisbeten zor olan sayılar konusunun daha kolay anlaşılması sağlanabilir ve öğrencilerin zihninde daha kalıcı hale getirilebilir. Tüm bunların yanında günümüz şartları ve imkanları gözetilerek nahiv öğretiminin Türkiye'de ve dünyada nasıl daha iyi ve daha kalıcı bir şekilde öğretilbileceği meselesi üzerinde durulması gerekmektedir. Ayrıca bu amaca yönelik çeşitli öğretim teknik ve araçlarından istifade edilmesi ve değişen şartlara ve beklentilere uygun metotların geliştirilmesi oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA*Kur'ân-ı Kerîm*

- Abdulgâkî, M. Fuâd. (1945). *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Ḳur'âni'l-Kerîm*. Dârü'l-Kütübî'l-Mısriyye.
- Acat, Yaşar. (2016). "el-Müşkilâtü'l-Lugaviyye elleti Tuvâcihu Tullâbi Külliyyâti'l-İlâhiyyât fi Türkiyyâ fi Ta'limi'l-Lugati'l-'Arabiyye". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(9), 53-73.
- Akyüz, Vecdi. (1998). *Arapçada Sayılar*. Kitabevi Yayınları.
- Aygün, Abdullah. (2020). "Kur'an'da Üslup ve Anlam Bakımından Dikkat Çeken Bazı Sayılar". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (17), 126-152.
- el-Baqrî, A. Mâhir. (2006). "Sayıların Kur'an-ı Kerim'de Kullanımına Yönelik Dilbilimsel Bir İnceleme". (Çev. Dursun Ali Türkmen). *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (22), 205-229.
- el-Cârim, A. & Emin, M. (ty). *en-Nahvü'l-Vâdih fi Kavâ'idi'l-Luğatil-'Arabiyye*. ed-Dârü'l-Mısriyye es-Su'ûdiyye.
- Cengiz, Emin. (2018). *Endülüs Tefsirinde Filolojik Yaklaşımlar İbn Ebî Zemenin Örneği*. (Ed. İbrahim Baz ve Yaşar Acat). Şırnak Üniversitesi Yayınları.
- Cengiz, Emin. (2021). "Endülüs Tefsir Geleneğinde Belağat İlminin Yeri". *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*. 8/2, 277-289.
- Çögenli, M. Sadi. (2014). *Ayet ve Hadis Örneklili Arapça Dilbilgisi Nahiv*. 3. Basım, Cantaş Yayıncılık.
- Dereli, M. Vehbi. (2012). "Arapçayı Doğru Kullanmanın Kur'an'ın Anlaşılmasına Olan Katkısı". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (34), 29-50.
- Ensârî, Ahmed MEkkî. (2010). "Kur'ân Nahvi I". çev. Sabri Türkmen. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 1/2, 289-302.
- el-Galâyînî, Mustafa. (2009). *Câmi'u'd-Dürûsi'l-'Arabiyye*, (Tsnf. Abdulmunim Halil İbrahim). 9. Basım, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye.
- Hasan, Abbas. (ty). *en-Nahvü'l-Vâfi*. 3. Basım, Dârü'l-Me'ârif.
- İbn Akîl, Abdullah b. Abdurrahman. (1980). *Şerhu İbn Akîl 'alâ Elfiyeti İbn Mâlik*. (Thk. Muhyiddîn Abdulhamid). Dârü't-Turâs.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddîn. (ty). *Lisânu'l-'Arab*. (Thk. Abdullah Alî el-Kebîr & Muhammed Ahmed Hasbullâh & Hâşim Muhammed eş-Şazeli). Dârü'l-Me'ârif.
- İbnu'l-Enbârî, Ebu'l-Berekât. (2003). *el-İnsâf fi Mesâili'l-Hilâf beyne'n-Nahviyyîn el-Basriyyîn ve'l-Kûfiyyîn*. el-Mektebetü'l-'Asriyye.
- İbnü's-Serrâc, Muhammed b. Sehl. (1996). *el-Usûl fi'n-Nahv*. (Thk. Abdülhuseyn el-FEtelî). Müessesetü'r-Risâle.
- Kuşaslan, Nursina. vd. (2021). *Arapça Dilbilgisi Ayetlerle Nahiv Bilgisi*. Cantaş Yayıncılık.
- Maksudoğlu, Mehmet. (2013). *Arapça Dil bilgisi*. 20. Basım, Ensar Neşriyat.
- el-Mekkkûdî, Abdurrahman. (2007). *Şerhu Elfiyeti İbn Mâlik*. 2. Basım, Dârü'l-Meşârî'.
- er-Râcihî, Abduh. (2010). *et-Tatbîku'n-Nahvî*. 2. Basım, Dârü'n-Nehdati'l-'Arabiyye.
- Rafîqu'l-Haqq, M. & Newton, P. "The Qur'an: Grammatical Errors", <https://www.answering-islam.org/Authors/Newton/grammar.html> (Erişim tarihi: 26.04.2021).
- es-Suyûtî, Celâleddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr. (1998). *Hem'u'l-Hevâmi' fi Şerhi Cem'i'l-Cevâmi'*. (Thk. Ahmed Şemsuddin). Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye.
- Şebketü'difâ' 'ani's-Sünne (2021). "İstikrâu'l-Âyâtî'l-Kur'âniyyeti mine'l-Kur'âni'l-Kerîm". <https://www.dd-sunnah.net/forum/showthread.php?t=117649> (Erişim tarihi: 26.04.2021).
- Türk, Mehmet. (2018). *Sarf ve Nahiv Arapça Dil bilgisi (Ayetlerle Örneklendirilmiş Tablolarla Desteklenmiş)*. Hüner Yayınevi.
- Yaqoob, Luay Hatem. (2019). "Arap Dilinde 'Aded ve Ma'dûd: Kur'an Örneği", *Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 129-140.